

Ewa Oronowicz-Kida

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0001-7646-2023

e-mail: eoronowicz@ur.edu.pl

„NIEPOWTARZALNY MIKROKOSMOS PAMIĘCI” W OFICJALNYCH NAZWACH WIEJSKICH ULIC (NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO)

„THE UNIQUE MICROCOSM” OF MEMORY IN THE OFFICIAL NAMES OF RURAL STREETS (ON THE EXAMPLE OF THE PODKARPACKIE PROVINCE)

Abstrakt: Celem artykułu jest analiza oficjalnych pamiątkowych nazw wiejskich ulic funkcjonujących w województwie podkarpackim jako nośników zbiorowej pamięci. Ta pamięć jest syntezą pamięci ogólnej, narodowej oraz pamięci lokalnej, środowiskowej. O niepowtarzalnym charakterze pamięci społecznej w konkretnych miejscowościach decyduje pamięć „mała” czyli lokalna, której językową egzemplifikacją są przede wszystkim placeonimy upamiętniające lokalnych bohaterów, a w mniejszym zakresie także lokalne wydarzenia. Są to onimy będące jednymi z najważniejszych nośników pamięci (utrwalają w społecznej świadomości osoby i wydarzenia, których próżno byłoby szukać w podręcznikach historii), pełniące specyficzną funkcję edukacyjną.

Słowa kluczowe: nazwy wiejskich ulic, nazwy pamiątkowe, pamięć zbiorowa, onimiczne nośniki pamięci

Abstract: The aim of this article is to analyse the official commemorative names of rural streets in the Podkarpackie Province as carriers of collective memory. This memory is a synthesis of general, national, and local, community memory. The unique character of social memory in specific localities is determined by “small” or local memory, which is exemplified linguistically primarily by place names commemorating local heroes and, to a lesser extent, local events. These are names that are among the most important carriers of memory (they preserve in the social consciousness people and events that would be futile to look for in history textbooks), performing a specific educational function.

Keywords: rural street names, commemorative names, collective memory, onymic carriers of memory

1. Wprowadzenie

Wykorzystane w tytule określenie „niepowtarzalny mikrokosmos pamięci” pochodzi z najnowszej książki Mariusza Rutkowskiego (Rutkowski, 2025), w której opisuje on charakter i strukturę polskości oraz warstwy zbiorowej pamięci i narodowych toposów kulturowych zawartych w nazwach miejskich ulic. Przedmiotem rozważań autora stały się pamiątkowe nazwy ulic. Są to plateonimy o bardzo odległej historii, które obok nazw kierunkowych, charakteryzujących oraz lokalizujących, wpisują się w archetypy nazewnicze sięgające jeszcze czasów starożytnego Rzymu (Handke, 1992, s. 22–25). Termin *nazwa pamiątkowa* do początków XXI wieku obejmował onimy o podstawie antroponimicznej (nazwiska lub imiona bohaterów narodowych, zasłużonych obywateli miasta, wybitnych twórców kultury i sztuki) oraz te, których podstawą były nazwy inne niż osobowe (np. motywowane datami ważnych wydarzeń czy nazwami organizacji wojskowych, paramilitarnych lub społecznych). Kolejnym krokiem w onomastycznych rozważaniach terminologicznych dotyczących plateonimii było precyzyjne rozróżnienie na *nazwy pamiątkowe* (upamiętniające ważne wydarzenia historyczne) i, stanowiące ich podzbiór, *nazwy uznaniowe* (tworzone od antroponimów określających osoby, których wybór na patrona ulicy był dowodem uznania za ich działalność o charakterze lokalnym, krajowym lub światowym) (Chojnacki, 2008, s. 431). Akceptując propozycję Chojnackiego, w artykule wyodrębnia się nazwy uznaniowe jako podkategorię nazw pamiątkowych, a podstawę materiałową rozważań stanowi zbiór plateonimów zawarty w studium językowo-kulturowym o oficjalnych nazwach wiejskich ulic w województwie podkarpackim (Oronowicz-Kida, 2014). Odwołując się do propozycji typologicznej nazw – nośników pamięci w toponimii miejskiej (Myszka, 2022, s. 212–221), bierze się pod uwagę nazwy jako świadectwo pamięci mieszkańców i konkretnych wydarzeń.

Analiza wyekscerpowanych nazw została oparta na kognitywnej teorii i założeniu, że pamięć wpisana w znaczenia nazw własnych omawianego typu jest formą syntezy pamięci ogólnej, narodowej, i pamięci lokalnej, środowiskowej. Tym, co w sposób bardzo wyraźny odróżnia onimy pamiątkowe od innych kategorii nazw ulic, jest przekazywana w nich pamięć przeszłości, która obejmuje nie tylko człowieka i jego najbliższych, ale także otaczający go świat, miejsce zamieszkania, środowisko. Co warto podkreślić, mamy tu do czynienia z prezentacją pamięci zbiorowej, z jej preferencjami, wartościami i stereotypami. Nazwy ulic są więc jedną z tych części nazewnictwa geograficznego najbliższego otoczenia, które wytyczają człowiekowi krąg jego tożsamości (Wolnicz-Pawłowska, 2006, s. 369–371).

2. Struktura pamięci wiejskiej społeczności

Oficjalne pamiątkowe nazwy ulic występują nie tylko w miastach, ale także w małych wspólnotach społeczno-administracyjnych, jakimi są wsie. Takie społeczności są tytułowymi *niepowtarzalnymi mikrokosmosami pamięci*, zarówno „wielkiej”, tworzonej na bazie ogólnego zasobu kanonu kultury, jak i „małej”, odwołującej się do lokalnych zasobów (Rutkowski, 2025, s. 265), decydującej o oryginalności i niepowtarzalności plateonimii środowisk wiejskich.

2.1. Pamięć „wielka”

Pamięć „wielka” decyduje o tożsamości części zasobów pamiątkowych nazw ulic miejskich i wiejskich oraz dowodzi stabilności patronów ogólnie znanych, o utrwalonej pozycji w historii i kulturze narodu. Ci indywidualni historyczni bohaterowie pełnią ważną tożsamościową funkcję społeczną oraz wyrażają wartości wyznawane przez grupę (Rutkowski, 2025, s. 143).

Lista rankingowa polskich postaci historycznych, które są patronami miejskich ulic, obejmuje ponad 13 tys. osób. Pierwszą dziesiątkę tworzą: Tadeusz Kościuszko, Adam Mickiewicz, Jan Paweł II, Henryk Sienkiewicz, Juliusz Słowacki, Maria Konopnicka, Mikołaj Kopernik, Stefan Żeromski, Józef Piłsudski, Fryderyk Chopin (Rutkowski, 2025, s. 141). Dominują wśród nich antroponimy będące podstawą plateonimów uznaniowych o wymiarze narodowym. Wyjątkiem od tej reguły są Jan Paweł II, Mikołaj Kopernik i Fryderyk Chopin, które motywują onimy o wymiarze uniwersalnym (Oronowicz-Kida, 2014, s. 83–85).

W województwie podkarpackim uznaniowym nazwom wiejskich ulic odzwierciedlającym pamięć narodową towarzyszy motywacja konwencjonalna, która występuje przy braku związku semantycznego między nazwą i ulicą. W większości przypadków nadawane są one na wzór plateonimii miejskiej, często z uwzględnieniem współczesnych trendów nazewniczych, bez motywacji realnoznaczeniowej.

Przyjmując najnowszą propozycję M. Rutkowskiego dotyczącą typów personifikacji polskiej pamięci, można w analizowanym materiale wskazać następujące figury onimiczne (Rutkowski, 2025, s. 143–144):

wojownika (żołnierza, bojownika o niepodległość), np.: *Władysław Anders, Jan Karol Chodkiewicz, Stefan Czarniecki, Zawisza Czarny, Jan Dąbrowski, Jakub Jasiński, Karol Kniaziewicz, Tadeusz Kościuszko, Stanisław Maczek, Kazimierz Pułaski, Stefan Grot-Rowecki, Władysław Sikorski, Kazimierz Sosnkowski*;

poety (w szerszym rozumieniu pisarza, przedstawiciela świata literatury), np.: *Maria Dąbrowska, Aleksander Fredro, Jan Kochanowski, Maria Konopnicka, Zygmunt Krasiński, Bolesław Leśmian, Adam Mickiewicz, Czesław Miłosz, Cyprian Norwid, Eliza Orzeszkowa, Wincenty Pol, Bolesław Prus, Mikołaj Rej, Władysław Reymont, Henryk Sienkiewicz, Juliusz Słowacki, Fryderyk Szopen, Stanisław Wyspiański, Stefan Żeromski*;

kapłana (uosobienie świata duchowego, księża oraz katoliccy święci), np.: *Jan Paweł II, Hugo Kollątaj, Jerzy Popiełuszko, Stefan Wyszyński*;

władcy, np.: *Bolesław Chrobry, Bolesław Śmiały, Kazimierz Odnowiciel, Kazimierz Wielki, Mieszko I, Mieszko II, Jan III Sobieski, Władysław Jagiełło, Władysław Łokietek*;

polityka / działacza społecznego, np.: *Gabriel Narutowicz, Ignacy Paderewski, Józef Piłsudski, Maciej Rataj, Wincenty Witos*;

naukowca: *Mikołaj Kopernik, Ignacy Łukasiewicz, Żwirko i Wigura*.

W wiejskiej plateonimii Podkarpacia ważne miejsce zajmują więc, pełniący funkcje wzorców kulturowych, indywidualni bohaterowie narodowi, w powszechnej opinii społecznej uznawani za osobowości wielkie, charyzmatyczne, odważne, bohaterskie, mądre, posiadające talent i autorytet.

Oprócz indywidualnych bohaterów narodowych pamięć „wielka” obejmuje także bohaterów kolektywnych, zbiorowych (Rutkowski, 2025, s. 173), którzy stali się patronami np. ulic: *Armii Krajowej, I. Dywizji Pancerniej, Bohaterów II Wojny Światowej, Dąbrowszczaków, Legionów, Powstańców Styczniowych czy Wojska Polskiego*. Dominującą wartością reprezentowaną przez nich są wolność i niepodległość, o którą walczyli w różnych okresach historii Polski. Upamiętniane są także konkretne daty o szczególnym, historycznym znaczeniu narodowym: *11 Listopada*, czyli dzień odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 roku, oraz *3 Maja*, czyli dzień uchwalenia w 1791 roku pierwszej w Europie i drugiej na świecie spisanej konstytucji.

2.2. Pamięć „mała”

Pamięć lokalną personifikują patroni ulic, miejscowi bohaterowie, którzy na trwałe zapisali się w dziejach wsi jako jej dobroczyńcy, obrońcy, krzewiciele kultury i nauki, opiekunowie duchowi. Wszystkie plateonimy powstałe od antroponimów określających takie osoby mają charakter realnoznaczeniowy i wskazują na bezpośredni związek patrona albo z konkretną ulicą, albo – szerzej – miejscowością lub regionem, w której dany trakt komunikacyjny się znajduje. Z całą pewnością ze względu na swój lokalny charakter są one pozytywnie nacechowane emocjonalnie, a ich wybór nie był przypadkowy. Świadczą o tym między innymi uzasadnienia wskazania konkretnego, miejscowego patrona ulicy, zawarte w uchwałach rad gmin. Na przykład w opisie położenia i uzasadnieniu nazw ulic w Głowience (powiat krośnieński, gmina Miejsce Piastowe) znajduje się taki zapis dotyczący propozycji utworzenia ulicy *O. Anzelma Kubita*¹: „Pierwszy kapłan pochodzący z Głowienki. Wieloletni Prowincjał Zakonu o. Franciszkanów. Jako Prowincjał był

¹ Zapis zgodny z oryginałem.

długoletnim przełożonym św. Maksymiliana Kolbego. Był inicjatorem i autorem opracowania monografii wsi Głowienka” (Oronowicz-Kida, 2014, s. 64).

Podobnie jak w przypadku nazw uosabiających pamięć narodową, także w tej grupie można wydzielić figury onimiczne:

wojownika, np.: *Władysław Baran* (żołnierz oddziału krośnieńskiego Armii Krajowej, uczestnik wielu akcji zbrojnych, m.in. odbioru zrzutów broni), *Franciszek Gołębiowski* (uczestnik powstania styczniowego, zesłaniec na Sybir, działacz kulturalny we Frysztaku na przełomie XIX i XX wieku), *Jan Łożański* (ps. „Orzeł”, urodzony w Zarszynie żołnierz AK. W czasie II wojny światowej kurier na trasie Warszawa – Budapeszt – Warszawa. Po wojnie aresztowany przez UB i skazany na 15 lat więzienia), *Jan Rostek* (urodzony w Pysznicy, uczestnik walk z hitlerowcami w latach 1939–1943 najpierw jako żołnierz Wołyńskiej Brygady Kawalerii, a następnie jako oficer referatu „Wschód” Oddziału II Komitetu Głównego Armii Krajowej), *Marian Zaremba* (żołnierz 6. Pułku Strzelców Podhalańskich, w czasie II wojny światowej bohaterski obrońca wsi Bykowce);

kapłana, np.: *Wojciech Blajer* (proboszcz parafii we Frysztaku, który położył wielkie zasługi najpierw w budowie, a następnie w remoncie zniszczonego w czasie II wojny światowej kościoła w tej miejscowości), *Jan Kic* (długoletni, zasłużony proboszcz we wsi Padew Narodowa), *Franciszek Michalec* (zasłużony proboszcz w Trześni w latach 1939–1946, bohaterski obrońca kościoła przed wysadzeniem w powietrze przez Niemców), *Adam Osetek* (w latach 1925–1954 proboszcz w Gorzycach, duszpasterz, działacz społeczny, inicjator Zakładu Odlewniczego Metali Półszlachetnych w Gorzycach), *Ernest Świątek* (od 1909 roku proboszcz w parafii Odrzykoń, społecznik, inicjator powstania w Odrzykoniu Ochotniczej Straży Pożarnej);

polityka / działacza społecznego, np.: *Karol Klobassa-Zrencki* (właściciel terenów w Bóbrce i Zręcinie oraz kopalni ropy naftowej w Bóbrce, fundator szkoły, pałacu, kościoła i kaplicy cmentarnej w Zręcinie), *Michał Pyrz* (wójt Nowosielec koło Przeworska, który w 1624 roku skutecznie przewodził obroną wsi przed tatarską hordą), *Jan Samolewicz* (długoletni burmistrz Frysztaka², fundator przedszkola, inicjator wielu przedsięwzięć społecznych), *Ignacy Solarz* (działacz ruchu ludowego i spółdzielczego, założyciel Związku Młodzieży Wiejskiej RP i Uniwersytetów Ludowych, w latach 1931–1939 prowadził Uniwersytet Ludowy w Gaci Przeworskiej);

nauczyciela/naukowca, np.: *Maria Bourdon* (zasłużona nauczycielka, humanistka, działaczka społeczna w Pysznicy), *Marcin Król* (pochodzący z Żurawicy matematyk, astronom i lekarz; jako doktor medycyny prowadził pracę naukową i nauczycielską, uzyskując przydomek „Król nauk medycznych”; w dziedzinie astronomii praktycznej, jako pierwszy polski uczony posługiwał się funkcjami trygonometrycznymi), *Anna Nagórska* (mieszkanka Zaklikowa, nauczycielka, wychowawczyni, poetka, patriotka, wybitna osobowość duchowa i intelektualna), *Antoni Rudawski* (ogólnie szanowany obywatel Birczy, wieloletni dyrektor szkoły w tej miejscowości, wychowawca wielu pokoleń uczniów, społecznik, utalentowany malarz), *Jan Szczepanik* („polski Edison”, „galicyjski geniusz”; nauczyciel w podkrośnieńskich wsiach – Potok, Korczyzna i Lubatówka; autor 50 wynalazków i kilkuset opatentowanych pomysłów technicznych, m.in. elektroskopu, kamizelki kuloodpornej);

poety, np.: *Gustaw Ehrenberg* (poeta, autor pieśni rewolucyjnej *Gdy naród do boju wyruszył z orężem*; prawdopodobnie w dzieciństwie przebywał z matką w Odrzykoniu);

artyści, np.: *Piotr Michałowski* (malarz, od 1846 roku świetny gospodarz w Bolestraszczykach niedaleko Żurawicy).

² Frysztak uzyskał prawa miejskie w XIV wieku, a utracił w 1934 roku.

W lokalnej pamięci eksponowane miejsce zajmują przede wszystkim pojedyncze osoby, które z różnych powodów w opinii wiejskich wspólnot społecznych na to zasłużyły. Pojawiają się jednak obok nich także całe rodziny nie tylko założycieli czy właścicieli danych miejscowości, ale także dobroczyńców, społeczników, szlachetnych ludzi krzewiących oświatę, kulturę, dbających o bezpieczeństwo i rozwój albo konkretnych wsi, albo najbliższych okolic. Należą do nich np.: *Balowie* (jedna z najważniejszych rodzin szlacheckich ziemi sanockiej; w wyniku prowadzonej przez nich od XV do XVII wieku akcji osadniczej powstało wiele bieszczadzkich miejscowości, m.in.: Baligród, Cisna, Wołkowyja, Jabłonki); *Dymniccy* (żyli w XIX wieku, przyczynili się do znacznego rozwoju gospodarczego Frysztaka, byli organizatorami uzdrowiska w Busku); *Kozłowieccy* (od końca XIX wieku do 1944 roku właściciele Huty Komorowskiej i pobliskich dóbr); *Odrowążowie* (średniowieczni właściciele Żurawicy); *Anna i Jan Potoccy* (Anna – założycielka Rymanowa Zdroju, i Jan, syn Anny – właściciel Zakładu Zdrojowego w Rymanowie). Tę grupę plateonimów upamiętniających kolektywnych bohaterów uzupełniają np. ulice *Obróńców Birczy* (w 1945 roku bronili przed oddziałami UPA Birczy, która była ostatnim bastionem polskiego oporu na Pogórzu Wschodniokarpackim; od nich zależał los setek Polaków chroniących się w tym miasteczku zamienionym w twierdzę), *2. Pułku Pancernego* (powstały w 1942 roku oddział broni pancerniej Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, który tradycją wiązał się z 2. Batalionem Pancernym stacjonującym w 1939 roku w Żurawicy pod Przemyślem) czy *6 Sierpnia* (tego dnia w 1944 roku Baligród został w bestialski sposób zaatakowany przez UPA). Dominującymi wartościami przez nie niesionymi są wolność, niepodległość i bohaterstwo. Interesująca jest zwłaszcza ostatnia nazwa, należąca do bardzo rzadko spotykanych w wymiarze lokalnym typu nazw ulic, które nawiązują do symbolicznych wydarzeń o wyjątkowym znaczeniu społecznym, szczególnych w historii małych wiejskich wspólnot. Wykorzystanie takiej odnalezionej w historii wsi daty do utworzenia plateonimu jest reaktualizacją, wyeksponowaniem wydarzenia z nią związanego (por. Rutkowski, 2025, s. 186).

Zarówno w przypadku indywidualnych, jak i zbiorowych patronów ulic wskazać można zarówno „czyste” figury onimiczne, np. wojownika (*Józef Fedorowski* – urodzony w Jastkowicach żołnierz AK), księdza (*Stefan Dubiel* – proboszcz w Korczyni), działacza społecznego (*Józef Pintal* – mieszkaniec Huty Krzeszowskiej), jak i takie, które łączą różne ich typy, np. uczony i działacz społeczny (*Stefan Mierzwa* – urodzony w Baszni Dolnej profesor, założyciel Fundacji Kościuszkowskiej), nauczyciel i wojownik (*Stanisław Kwieciński* – dyrektor szkoły w Kopkach i żołnierz w czasie II wojny światowej), nauczyciel i poeta (*Anna Nagórska* – mieszkająca w Zaklikowie nauczycielka i poetka). To nakładanie się figur wynika z faktu, że osoby wybierane do patronowania ulicom są wyjątkowe, nietuzinkowe, łączą w sobie różne talenty, które często dodatkowo spaja odwaga, a nawet bohaterstwo.

W zbiorach oficjalnej wiejskiej plateonimii w województwie podkarpackim szczególne miejsce zajmują nazwy utrwalające nazwiska osób związanych w różny sposób (miejsce urodzenia, okresowe przebywanie, własność danej miejscowości) z południowo-wschodnią Polską, których sława jest nie tylko lokalna, ale objęła swoim zasięgiem także cały kraj, często przekraczając nawet jego granice. Są to przede wszystkim ludzie nauki, sztuki i polityki. Do takich, stanowiących szczególnie powód do dumy patronów wiejskich traktów komunikacyjnych, należą np.: *Aleksander Fredro* (urodzony w Surochowie koło Jarosławia komediopisarz, poeta, pamiętnikarz), *Stanisław Pigoń* (urodzony w Komborni wybitny uczonek, profesor, miłośnik literatury), *Bernard Wapowski* (urodzony w XVI wieku na ziemi przemyskiej najwybitniejszy polski kartograf). Obok nich w tej grupie znajdują się także utytułowani przedstawiciele polskiego kościoła katolickiego, np.: *kardynał Adam Sapieha* (urodzony w Krasieczynie arcybiskup krakowski, senator II RP), *biskup Józef Pelczar* (urodzony w Korczynie założyciel Zgromadzenia Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego, święty Kościoła katolickiego).

Przytoczenie nazwisk ostatnich z wymienionych osób otwiera możliwość spojrzenia na omawiane nazwy w aspekcie religijnym. Podkarpacie jest stereotypowo kojarzone z religijnością i przywiązaniem do wartości katolickich. Uosobieniem tych wartości byli i są księża pracujący w konkretnych parafiach. W „małej” pamięci zajmują oni miejsce szczególne, co znajduje potwierdzenie w lokalnej plateonimii, w której figura onimiczna kapłana jest wyraźnie widoczna. Najczęściej są to pracujący przed laty w parafii, nawet kilkadziesiąt lat, proboszczowie, których ślady działalności zarówno duchowe, jak i materialne do dzisiaj budzą szacunek wiernych.

Wyjątkowym poświadczeniem w plateonimii szacunku dla Kościoła i jego kapłanów można uznać nadanie kilku ulicom we wsi nazw upamiętniających pracujących w niej proboszczów. Tak stało się np. we wsiach Raniżów, Targowiska, Odrzykoń czy Bircza (Oronowicz-Kida, 2014, s. 140).

Ze stereotypową religijnością Podkarpacia można się zgadzać lub nie zgadzać. Faktem jest jednak, że w wiejskiej plateonimii ludzie Kościoła zachowani we wdzięcznej „małej” pamięci są wyraźnie widoczni. A wrażenie ważności sfery religijnej w życiu lokalnej społeczności potęguje także „wielka” pamięć, w której nie brakuje katolickich duchownych, błogosławionych i świętych, np.: ks. Jerzy Popiełuszko, św. Anna, św. Florian, św. Wojciech.

Ramy czasowe pamięci lokalnej są bardzo szerokie i obejmują okres od średniowiecza aż po czasy współczesne. W wiejskiej plateonimii województwa podkarpackiego patronami ulic są np. *pleban Szetesław* pierwszy, żyjący na początku XV wieku znany z imienia raniżowski ksiądz, uznawany za pierwszego proboszcza Raniżowa; ksiądz *Stanisław Orzechowski*, proboszcz w Żurawicy koło Przemyśla, kanonik przemyski, historyk, autor pism politycznych i religijnych okresu renesansu, ideolog wolności szlacheckiej i ruchu obrony praw szlacheckich; *Jan Płaza*,

który był w XVII wieku starostą lubaczowskim, założycielem miasta (obecnie wsi) Płazów; *Hieronim Franciszek Longawa* (1872–1941), pochodzący z Niżnej Łąki dominikanin, zasłużony administrator i budowniczy kościołów kresowych, okrutnie zamordowany przez NKWD w klasztorze w Czarnkowie, a także *Zygmunt Pater*, zmarły w 2020 roku mgr inż. budownictwa lądowego o specjalności mosty i budowie podziemne, prezes firmy „Mosty-Łódź” SA z oddziałem w Rudnej Małej³. Wybory patronów ulic w aspekcie chronologicznym, stawianie onimicznych pomników nie tylko osobom zmarłym stosunkowo niedawno (a nawet jeszcze żyjącym), ale także sięganie do nieraz odległej przeszłości, „wyciąganie” z niej osób niezwykłych, o których istnieniu wcześniej nie wiedział nikt albo wiedziało niewielu, dowodzą przemyślanego działania w tym względzie. Nie ma w tych wyborach przypadkowości. Jest świadomość niepowtarzalnej okazji do znalezienia w zakamarkach historii miejscowości lub regionu czasem zapomnianych lokalnych bohaterów i zagwarantowania im w pełni zasłużonego, trwałego „drugiego życia” w pamięci lokalnej ludności. O tej trwałości decyduje, w większości przypadków, brak politycznego nacechowania, które jest gwarantem niezmienności nazwy, nawet przy przeobrażeniach w kraju systemu władzy politycznej (Rutkowski, 2019, s. 503, 512).

Nazwy egzemplifikujące lokalną pamięć, ze względu na swoją motywację semantyczną, dowodzą dbałości o zachowanie lokalnego kolorytu potwierdzonego w uwarunkowaniach środowiskowych. Są przejawem lokalnego patriotyzmu i świadomości, jak ważna jest ciągłość pokoleniowa w pielęgnowaniu przywiązania do „małej ojczyzny”. Z pewnością można je uznać za onomastyczne potwierdzenie procesu globalizacji.

3. Podsumowanie

„Mikrokosmos pamięci”, którego językową egzemplifikację stanowią współczesne oficjalne nazwy wiejskich ulic w województwie podkarpackim, stanowi syntezę pamięci „wielkiej” (narodowej) i pamięci „małej” (lokalnej, podkarpackiej). Jest to pamięć zbiorowa stanowiąca narzędzie poznania, które zarazem pełni rolę kulturotwórczą (Myszka, 2022, s. 209).

O wyjątkowym, niepowtarzalnym w innych rejonach Polski, charakterze tego „mikrokosmosu” decyduje pamięć „mała”. Ta „wielka” jest bowiem elementem wspólnym zauważalnym we wszystkich miejskich i wiejskich zbiorach nazw traktów komunikacyjnych. Charakteryzuje się ona pokoleniową stabilnością, jeśli chodzi o konotacje ze światem kultury, nauki, sztuki oraz zmiennością, dynamizmem w przypadku przede wszystkim nawiązań politycznych, wojskowych. Wszelkie

³ Na podkreślenie zasługuje fakt, że Zygmunt Pater został patronem ulicy w Rudnej Małej jeszcze za swojego życia.

zawirowania, mody w tej pamięci nabierają charakteru powszechności i prędzej czy później znajdują onomastyczne, platonimiczne odzwierciedlenie w całej Polsce.

Przy wyborze patronów wiejskich ulic na Rzeszowszczyźnie bierze się więc pod uwagę osoby związane z życiem całego narodu, ale także, a może przede wszystkim, lokalnych bohaterów, społeczników, którzy swoją działalnością wyraźnie zaznaczyli obecność w życiu konkretnej wsi lub regionu. Preferuje się więc osoby budujące „małą” pamięć, kojarzone z najbliższym otoczeniem, będące powodem do dumy i wdzięczności lokalnej społeczności (Oronowicz-Kida, 2014, s. 35), takie, których indywidualne skrypty życiowe (Rutkowski, 2025, s. 202–203) stały się podstawą lokalnych skryptów kulturowych, kształtujących lokalne wymiary pamięci. Jest to pamięć wybiórcza „niejako przepuszczona przez filtr doświadczeń zbiorowych oraz filtr grupowego systemu wartości” (Myszka, 2022, s. 211).

Bibliografia

- Chojnacki, J. (2008). Nazwy ciągów i obiektów komunikacyjnych (ulic, alei, placów, mostów itp.). W: Z. Zagórski (red.), *Nazewnictwo geograficzne Poznania. Zbiór studiów* (s. 427–537). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Cieślíkowa, A. (2010). Historia, tradycja i współczesność obecne dzięki antroponimom w nazwach ulic Krakowa. W: I. Sarnowska-Gieffing, M. Graf (red.), *Miasto w perspektywie onomastyki i historii* (s. 323–335). Poznań.
- Handke, K. (1992). *Polskie nazewnictwo miejskie*. Warszawa.
- Handke, K. (2010). Konstrukcja i destrukcja systemu nazewnictwa miejskiego w polskich miastach. W: I. Sarnowska-Gieffing, M. Graf (red.), *Miasto w perspektywie onomastyki i historii* (s. 357–372). Poznań.
- Myszka, A. (2022). Kategoria pamięci zbiorowej w urbanonimii. *Słowo. Studia językoznawcze*, 13, 208–223.
- Oronowicz-Kida, E. (2014). *Oficjalne nazwy wiejskich ulic w województwie podkarpackim. Studium językowo-kulturowe*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. ISBN 978-83-7338-986-1.
- Rutkowski, M. (2019). Zmiana nazw ulic jako przymus. Kilka uwag o reakcjach na ustawę dekomunizacyjną. W: A. Rygorowicz-Kuźma, K. Rutkowski (red.), *Nazwy własne w języku, literaturze i kulturze. Księga jubileuszowa dedykowana profesor Zofii Abramowicz* (s. 503–513). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Rutkowski, M. (2025). *Wojownik, poeta, kapłan. Onimiczne figury polskości w nazwach ulic*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, ISBN 978-83-8100-422-0.
- Wolnicz-Pawłowska, E. (2006). Pamięć przeszłości, projekcja przyszłości w nazwach własnych. *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN, t. LI*, 363–374.